

תיבה ב'-1

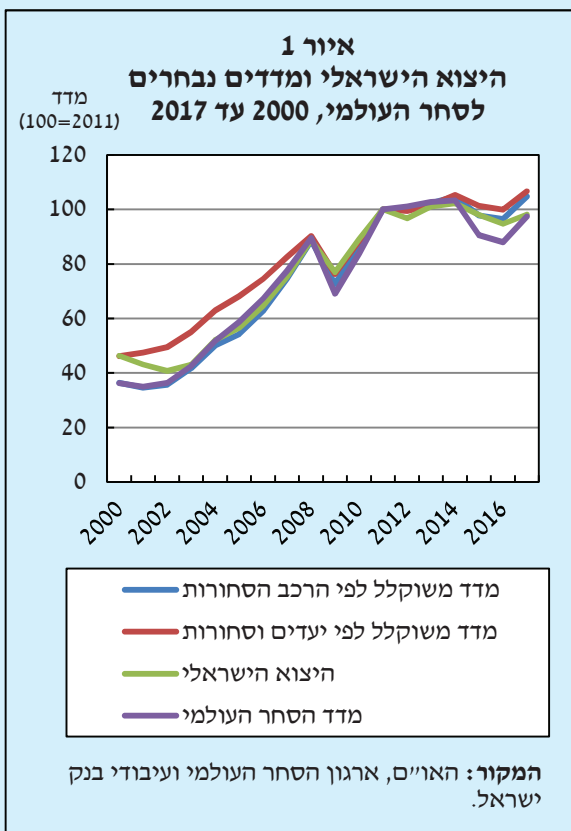
הקשר בין מגמות בסחר העולמי ליצוא הסחורות הישראלי

יצוא הסחורות¹ מהווה מעט יותר ממחצית היצוא הישראלי. שיעור זה אמנם יורד בהתמדה משנת 2011, אך הוא עדיין הרכיב המשמעותי ביותר ביצוא. בהסתכלות ארוכת טווח נראה שהתפתחות הסחר העולמי בסחורות מסבירה היטב את המגמות ביצוא הסחורות הישראלי, אולם בטווחי זמן קצרים נפתחים לעתים פערים משמעותיים בין השניים. כדי להבין את הפערים האלה תיבה זו מציגה ניתוח של הקשר בין יצוא הסחורות הישראלי לסחר העולמי, וזאת באמצעות מדדים שונים מהסטנדרטי לסחר העולמי, המתחשבים ביעדי היצוא ובהרכב הסחורות שישראל מייצאת. מצאנו שבשנים האחרונות מדדים אלו צמחו מהר יותר מאשר מדד הסחר העולמי, ומכאן שהתפתחות הרכבו של הסחר העולמי בסחורות בשנים האחרונות דווקא תמכה בצמיחה מהירה יותר של יצוא הסחורות הישראלי.

מדד משוקלל לסחר העולמי

על בסיס נתוני יבוא הסחורות בחלוקה לקבוצות של סחורות² בנינו מדד משוקלל לסחר העולמי, המתחשב בהרכב הסחורות וביעדי היצוא של ישראל, כך שהוא משקף את התפתחות הביקושים העולמיים הרלוונטיים ליצוא הישראלי³. המדד הוא ממוצע משוקלל של שיעורי השינוי ביבוא של כל קבוצת סחורות לכל מדינה, והמשקלות נגזרים מהשיעור של כל רכיב (שילוב של סחורה ומדינה) ביצוא הישראלי בשנה הקודמת⁴. מתן המשקלות לרכיבים השונים של הסחר העולמי מגביר את השתקפות הרכיבים המרכזיים של היצוא הישראלי במדד, וכך הוא מייטיב לבטא את התפתחות הביקושים הרלוונטיים ליצוא הישראלי. בנינו גם מדדים משוקללים חלקיים, המתחשבים רק בהרכב הסחורות של היצוא הישראלי או רק ביעדי היצוא של ישראל, וזאת כדי להעריך בנפרד את החשיבות של כל אחד מהגורמים הללו. במדדים אלו אנו מחשבים ממוצע משוקלל של שיעורי השינוי ביבוא של כל מדינה/קבוצת סחורות בהינתן המשקל היחסי של אותה מדינה/קבוצת הסחורות ביצוא הישראלי בשנה הקודמת. המדדים מוצגים באיור 1.

בלוח 1 בדקנו את ההתאמה בין המדדים השונים לבין יצוא הסחורות הישראלי בפועל בחלוקה לשלוש תקופות משנה: לפני המשבר העולמי של 2008, בתקופת המשבר וההתאוששות

¹ ללא יהלומים.

² פירוט על המקור והמבנה של הנתונים מובא בנספח.

³ פינטו ופרידמן (2003) השתמשו בשיטה דומה לבחינת התפתחות היצוא של ענף האלקטרוניקה ושאר הענפים מול הביקושים בארה"ב ובאיחוד האירופי. ראו פינטו א' ו' פרידמן (2003), "התפתחות היבוא של ארה"ב והאיחוד האירופי מול היצוא של ישראל". בנק ישראל.

⁴ המשוואה שהשתמשו בה לבניית המדדים היא:

$$Index_t = Index_{t-1} * (1 + \sum_{j=1}^J \sum_{i=1}^I \frac{X_{ijt-1}}{X_{t-1}} * \frac{M_{ijt} - M_{ij(t-1)}}{M_{ij(t-1)}})$$

כאשר X הוא היצוא של ישראל לכל מדינה, M הוא היבוא של המדינות הנבדקות, i הוא אינדקס לסוג הסחורה, j הוא אינדקס למדינה, ו- t הוא אינדקס לשנה. בגלל תנודתיות גדולה בנתונים בחרנו לוותר, בבניית המדד המשולב, על הקטגוריה Commodities and transactions not classified elsewhere in SITC.

לוח 1

הפער בשיעורי השינוי בין יצוא הסחורות למדדים נבחרים

לסחר העולמי, 2000 עד 2017

(ממוצע הערכים המוחלטים של הסטיות, בנקודות אחוז)

התקופה	נתוני WTO		היבוא מנתוני comtrade	
	מדד לא משוקלל	מדד משוקלל לפי יעדי היצוא	מדד משוקלל לפי הרכב הסחורות	מדד משוקלל לפי יעדים וסחורות
2017—2000	4.6	4.3	3.3	4.0
2007—2000	4.4	4.6	3.9	6.1
2011—2008	6.1	5.0	3.2	2.9
2017—2012	3.9	3.4	2.6	2.2

המקור: UN Comtrade database, ארגון הסחר העולמי ועיבודי בנק ישראל.

ממנו, ובתקופה מאז 2012. אפשר לראות שהפערים (בערכים מוחלטים) בין שיעורי השינוי השנתיים של היצוא הישראלי לבין אלו של המדדים המתחשבים בהרכב הסחורות בפועל קטנים בממוצע במידה משמעותית מהפערים בין היצוא בפועל לשאר המדדים, במיוחד מתקופת המשבר ואילך. לעומת זאת, הפערים בין היצוא בפועל לבין המדד המתחשב ביעדי היצוא בלבד קטנים רק במקצת מאלה של המדד הלא משוקלל. כמו כן ניתן לראות שלתקופה שאחרי המשבר כל המדדים מתואמים עם היצוא הישראלי יותר מאשר לתקופה שלפניו.⁵

התוצאות לעיל מעידות כי המדדים לסחר העולמי המתחשבים בהרכב הסחורות של היצוא מישראל מתואמים עם התפתחות היצוא בפועל יותר מאשר המדד הלא משוקלל, בפרט לשנים האחרונות. לעומת זאת, המדד המתחשב רק ביעדי היצוא של ישראל מספק יתרון קטן בלבד ביחס למדד הלא משוקלל לטווחי הזמן הנבדקים. תוצאות אלו מרמזות כי התעשייה הישראלית מצליחה, גם בטווחי זמן קצרים, להסיט יצוא סחורות בין מדינות בהתאם לשינויים בביקושים; וכצפוי, היכולת להתמודד עם שינויים בביקוש העולמי הכללי לסוג מסוים של מוצרים מוגבלת הרבה יותר. לוח 2 מראה כי קצב הגידול הממוצע של יצוא הסחורות מישראל מאז 2012 אמנם דומה לזה של המדד הלא משוקלל, אך נמוך משל המדדים המתחשבים בהרכב הסחורות שישראל מייצאת. הפער נובע בעיקר מהשנתיים האחרונות (2016–2017). משמעות

לוח 2

היצוא מישראל והסחר העולמי בסחורות, 2012 עד 2017

(שיעורי שינוי במונחים שנתיים)

התקופה	נתוני WTO		היבוא מנתוני comtrade		היצוא
	מדד לא משוקלל	מדד משוקלל לפי יעדי היצוא	מדד משוקלל לפי הרכב הסחורות	מדד משוקלל לפי יעדים וסחורות	היצוא
2017—2012	-0.4	-0.5	0.7	0.9	-0.3
2015—2012	-1.9	-1.9	-0.5	0.3	-0.4
2017—2016	3.7	3.1	3.6	2.6	0.0

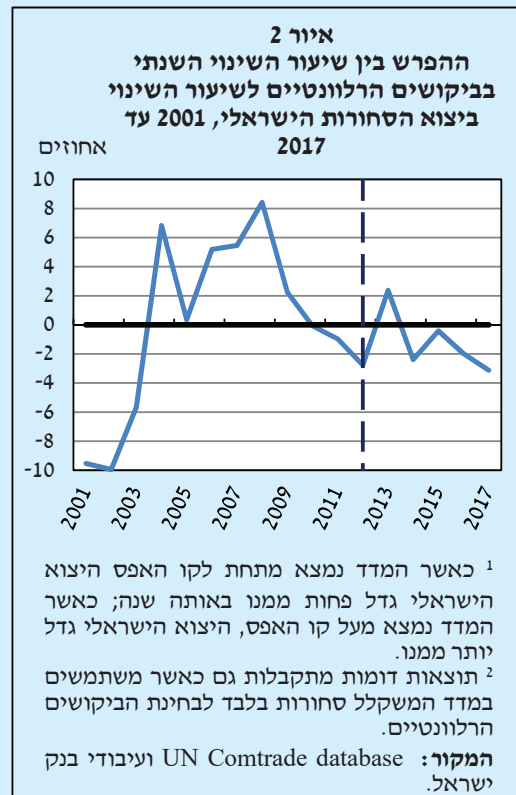
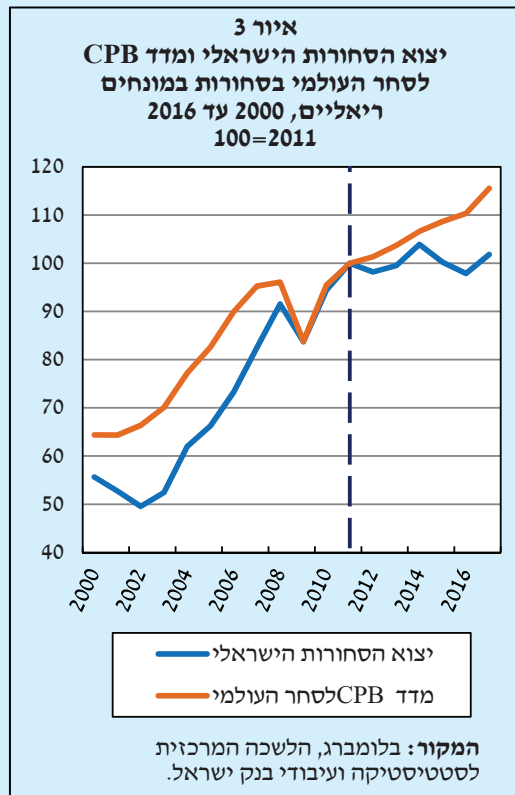
המקור: UN Comtrade database, ארגון הסחר העולמי ועיבודי בנק ישראל.

⁵ תוצאה זו צפויה בהתחשב במצב הביטחוני ושינויים המבניים שהתחוללו במשק הישראלי בתחילת שנות ה-2000. בדיקות ממוצע ריבועי הסטייה ומתאמי פירסון הניבו תוצאות דומות.

הדבר היא שיצוא הסחורות הישראלי בשנים אלה לקה בביצועי חסר ביחס לביקוש העולמי הרלוונטי ליצואני הסחורות הישראליים. ביצועי חסר אלו גדולים בהשוואה לביצועי החסר של יצוא הסחורות מאז המשבר הכלכלי בישראל בראשית העשור הקודם ועד 2011 (איור 2).

לעומת הדמיון במונחים נומינליים בין יצוא הסחורות הישראלי (ללא יהלומים) למדד הלא משוקלל לסחר העולמי, הרי במונחים ריאליים לקה יצוא הסחורות הישראלי (ללא יהלומים) בתקופה זו בביצועי חסר ביחס למדד CPB⁶ לסחר העולמי בסחורות (איור 3). הבדל זה מתיישב עם העובדה שבאותן השנים היצוא הישראלי נפגע רק במידה מעטה מהירידה העולמית של מחירי הסחורות.

כדי לבחון את מקור ביצועי החסר של יצוא הסחורות מישראל חישבנו את התרומה של כל סוג סחורה לפער בין היצוא הישראלי לסחר העולמי בשנים 2012–2017. סיווגנו את קבוצות הסחורות השונות לענפי התעשייה הרלוונטיים לכל סוג סחורה⁷, ולאחר מכן חילקנו את הענפים לפי העצימות הטכנולוגית בתוך מגזר התעשייה. בלוח 3 מוצגת התרומה לביצועי החסר בשנים אלה לפי העצימות הטכנולוגית. כן מוצג הפירוק של התעשייה העילית והמעורבת-עילית לענפים השונים המרכיבים אותן.

⁶ נתוני ארגון הסחר העולמי (WTO) זמינים רק במונחים נומינליים. מדד CPB מאפשר לנו לבחון את השינוי הריאלי בסחר העולמי בסחורות.

⁷ סיווג זה אינו מדויק לחלוטין, אבל בבדיקה מול נתוני היצוא של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה לפי ענפים נראה שהוא מדויק למדי, בפרט כאשר הענפים מקובצים לפי העצימות הטכנולוגית.

כפי שניתן לראות בלוח 3, ביצועי החסר של היצוא הישראלי בתקופה זו מגיעים לכ-6 נקודות אחוז⁸; רמות גבוהות יותר של ביצועי חסר מתקבלות כאשר בודקים רק את השנתיים האחרונות. ביצועי החסר משקפים בעיקר את ענפי הטכנולוגיה העילית והמעורבת-עילית, ובפרט את הענף ייצור כימיקלים ומוצריהם, שייתכן כי הירידה בביצועיו מקורה בירידה החדה של מחירי האשלג שישראל מייצאת.

לוח 3

הפער בין יצוא הסחורות מישראל לסחר העולמי לפי ענפים, 2012 עד 2017 (בנקודות אחוז)

רמת העצימות הטכנולוגית	ענף	המשקל בתחילת התקופה ²	התרומה לסך ביצועי החסר בתקופה	רמת ביצועי החסר
עילית	כל הסחורות¹	91.5	-6.4	-6.4
	סך הכול	43.6	-2.7	-10.9
	מזה: ייצור תרופות, כולל תרופות הומאופתיות	15.4	0.0	-10.3
	ייצור מחשבים, מכשור אלקטרוני ואופטי	28.2	-2.7	-11.8
מעורבת עילית	סך הכול	30.3	-6.3	-21.0
	מזה: ייצור כימיקלים ומוצריהם	23.3	-5.8	-21.3
	ייצור מכונות וציוד	8.2	1.1	18.1
	ייצור כלי רכב מנועיים ונגררים	0.3	-1.6	-42.7
מסורתית	סך הכול	12.2	2.9	21.3
מסורתית	סך הכול	5.4	-1.0	-11.7

¹ המשקלות לא מסתכמים ל-100%, משום שמספר קטגוריות משלימות, כדוגמת החקלאות, לא מופיעות בלוח.
² ללא אנרגיה ויהלומים.

המקור: UN Comtrade database ועיבודי בנק ישראל.

סיכום

לאורך שנים רבות התפתח יצוא הסחורות מישראל בקצב דומה לזה של התפתחות הסחר העולמי בסחורות. ואולם מאז 2012, ובפרט ב-2016–2017, גידולו של יצוא הסחורות (במחירים קבועים) איטי בהרבה מגידול הסחר העולמי, בעוד שביצוא השירותים מישראל נרשמו בתקופה זו ביצועי יתר. תיבה זו בחנה את הטענה שתופעה זו נובעת משינויים בהרכב הסחר העולמי, הפוגעים בצמיחת יצוא הסחורות מישראל, ומצאה את ההפך: באותן השנים המדדים המשוקללים לפי יעדי היצוא והרכב הסחורות של היצוא הישראלי צמחו מהר יותר ממדד הסחר העולמי, ומכאן שהתפתחות הרכבו של הסחר העולמי בסחורות בשנים האחרונות דווקא תמכה בצמיחה מהירה יותר של יצוא הסחורות הישראלי. הסבר אפשרי לביצועי החסר של היצוא הישראלי מול התפתחות הביקושים הוא שינוי מבני במשק הישראלי – מעבר ליצוא שירותים על חשבון יצוא הסחורות. מעבר זה אמנם כרוך בפגיעה ביצוא הסחורות, אך בהסתכלות משקית הוא מבטא הסתגלות של המשק הישראלי למגמה העולמית של עלייה בחשיבות השירותים על חשבון הסחורות. ההסתגלות המהירה מאפשרת ניצול יעיל יותר של גורמי הייצור במשק בהתאם ליתרונם היחסי.

⁸ בעוד שהנתונים בלוח 2 מוצגים במונחי ממוצעים שנתיים, האיור מציג את סך הפער בשיעורי השינוי על פני התקופה כולה. זאת ועוד, בשונה מלוח 2, הנתונים כאן מחושבים בהשמת קבוצת האנרגיה (קבוצת הסחורות 33: "נפט, מוצרי נפט וחומרים דומים").

נספח: הנתונים⁹

מקור הנתונים המרכזי שהשתמשנו בו הוא מאגר הנתונים של האו"ם (UN Comtrade Statistics). הנתונים כוללים את ערכי יצוא הסחורות ויבוא הסחורות של מגוון מדינות בדולרים שוטפים, ובחלוקה על פי סוג הסחורה¹⁰ ומדינת היעד¹¹. המאגר מכיל נתונים משנת 1988 עד שנת 2017, אך בשל מחסור ניכר בנתונים מהתקופה המוקדמת, אנו משתמשים בנתונים משנת 2000 בלבד. הנתונים שבמאגר מתקבלים מדיווחי המדינות, ואין בו מידע על סך הסחר העולמי. לכן, לגבי סך הסחר העולמי אנו משתמשים בנתוני ארגון הסחר העולמי¹². ניכנו מהנתונים את הקבוצה "מוצרים מינרליים אל-מתכתיים, לנמ"א", שבישראל רובה ככולה יצוא יהלומים.

⁹ אנו מודים לנציגי המשלחת הישראלית ב-OECD, שסייעו לנו להשיג גישה לנתונים, וכן להלן ברוסילובסקי, ראש תחום סחר החוץ בלמ"ס, על עזרתה בעדכון ובדיקה של הנתונים שהשתמשנו בהם.

¹⁰ סיווג הסחורות הוא ברמת ארבע ספרות לפי SITC-3. השתמשנו ברמת פירוט של שתי ספרות, כי לחלק מהנתונים חסר פירוט ברמה גבוהה יותר. נתוני הסחר הם בניכוי יהלומים (קבוצה 66 בסיווג).

¹¹ אנו משתמשים בניתוח בנתוני הסחר של 75 מדינות שלגביהן מצויים כל הנתונים לשנים 2000–2017 בניכוי יהלומים. הנתונים בחלוקה לפי סוג הסחורה בלבד מכסים כ-99% מהיצוא הישראלי ב-2017; בחלוקה לפי יעדי היצוא בלבד – כ-88% מהיצוא הישראלי ב-2017; ובחלוקה לפי סוג הסחורה ויעד היצוא – כ-85%.

¹² הנתון נשאב מאתר ארגון הסחר העולמי: <http://stat.wto.org/StatisticalProgram/WSDatabaseViewData.aspx?Language=E>. כמו כן סיכמנו את נתוני היבוא של כלל המדינות המדווחות במאגר ומצאנו התאמה גבוהה בין מסדי הנתונים.